

აფშყოს კავშირებითის ფუნქციებთან დაკავშირებული
ზოგი საკითხი

ზმნის ფორმა, რომელიც დღეს აწმყოს კავშირებითის სახელითაა ცნობილი, ადრინდელ ქართულ გრამატიკებშივე ერთხმად არის მიჩნეული არათხრობითი კილოს შინაარსის გამომხატველ ფორმად. მყოფადის წრის საბოლოო ჩამოყალიბებამდე, რაშიც უპირველესად მყოფადის კავშირებითის დამოუკიდებელ ნაკვეთად გაფორმებას ეგულისხმობთ, აწმყოს კავშირებითი, როგორც ცალკე ფორმა, არ არსებობდა, იყო დრო-კილოთა I ჯგუფის კავშირებითი — I კავშირებითის სახელწოდებით, რომელშიც თანაბრად შედიოდა დღევანდელი მყოფადის კავშირებითისა და აწმყოს კავშირებითის ფორმები.

როდესაც I კავშირებითის ზმნისწინიანი და უზმნისწინო ფორმები აწმყო-მყოფადისა და უწყვეტელ-ზოლმეობითის ანალოგიით დამოუკიდებელ ნაკვეთებად გაფორმდა, ამ ნაკვეთებს სათანადო წრეების შესაბამისად ეწოდათ აწმყოს და მყოფადის კავშირებითები. ასე რომ, აწმყოს კავშირებითის დამოუკიდებელ ნაკვეთად ჩამოყალიბება უშუალოდ უკავშირდება მყოფადის კავშირებითის ჩამოყალიბებას და ორივე I კავშირებითის დაშლის შედეგია. ოღონდ უნდა შევნიშნათ, რომ I კავშირებითი დაიშალა ფორმოზრევად, — ზმნისწინიან და უზმნისწინო ჯგუფებად. ხოლო დაშლის საფუძველი გახდა ახალ ქართულში ზმნისწინებთან დაკავშირებული ახალი ფუნქციების ვანვითარება. როგორც კი ზმნისწინთა ეს ფუნქციები (მომავლის აღნიშვნა) გამოიკვეთა, I კავშირებითს გამოეყო ზმნისწინიანი ფორმები და ახალი ნაკვეთის — მყოფადის კავშირებითის — სახით ჩამოყალიბდა, ხოლო საკუთრივ I კავშირებითის ფუნქციები ძირითადად დარჩა აწმყოს კავშირებითს¹. სწორედ ამიტომ ახალია ტერმინი **აწმყოს კავ-**

¹ აქვე შევნიშნავთ, რომ დაშლის შემდეგ მოხდა I კავშირებითის ზოგი ძველი ფუნქციის გაძლიერება ან დასუსტება. ამიტომ განვასხვავებთ აწმყოს კავშირებითის ფუნქციებს იმავე ფორმის იმდროინდელი ფუნქციებისაგან, როდესაც იგი I კავშირებითის შემადგენლობაში შედიოდა.

შირებითი და არა თვითონ ფორმა (ისევე, როგორც მყოფადის კავშირებითი). აწმყოს კავშირებითი პირველად იხსენიება ა. შანიძის გამოკვლევაში „მწკრივის კატეგორია ზმნაში“, რომელშიც მწკრივები დაჯგუფებულია კილოთა მიხედვით და კავშირებითი კილოს ოთხ მწკრივს შორის პირველი სწორედ აწმყოს კავშირებითია (составительный настоящего): **ვცხოვრობდე**. აწმყო-მყოფადის კავშირებითის სახელწოდებითაა გამოყოფილი ამ გამოკვლევაში დღევანდელი II კავშირებითი (составительный наст.-буд.): **ვცხოვრობ**².

შემდგომში, როდესაც მწკრივთა დაჯგუფებას კვლავ ნ. მარისეული კლასიფიკაცია დაედო საფუძვლად (ზმნის ფუძის წარმოება და სინტაქსური წყობა)³, აწმყოს კავშირებითი გამოჩნდა, როგორც დრო-კილოთა I ჯგუფში გამოყოფილი აწმყოს წრის კავშირებითი კილოს ნაკეთი⁴. მის პარალელურად ჩნდება მყოფადის კავშირებითიც, თუმცა ამ უკანასკნელის დამოუკიდებელ ნაკვთად დამკვიდრება უფრო გაჭირდა.

როგორც თვითონ ტერმინები გვიჩვენებს, აწმყოსა და მყოფადის კავშირებითის ფორმათა ძირითადი განმასხვავებელი სემანტიკური ნიშანი ღრობითი მნიშვნელობაა.

ღრო და კილო საუღლებელ ერთეულთა ძირითადი სემანტიკური მახასიათებლებია. ნაკვთთა არსებულ სახელდებასაც ამ ნიშანთა მეტნაკლები მქონებლობა უდევს საფუძვლად. მაგრამ ნაკვთის სახელწოდებაში მხოლოდ ძირითადი ფუნქციის ასახული და ამიტომ ეს სახელწოდება არ იძლევა ნაკვთის ფუნქციის სრულ სურათს. ამდენად, კავშირებითის რომელიმე ფორმა ყოველთვის კავშირებითი კილოს გამომხატველი არ იქნება, ისევე, როგორც აწმყოს ნაკეთი ყო-

---

² А. Шанидзе, Категория ряда в глаголе. Общие вопросы формобразования глаголов на примерах грузинского языка, ენისკის მოამბე, X, 1941, გვ. 226.

³ ნ. მარს „ძველი ქართული ენის გრამატიკის ძირითად ტაბულებში“ აწმყოს კავშირებითის ფორმები ნამყო უსრულის ერთ-ერთ ნაკვთად აქვს გამოყოფილი და მას უწოდებს ნამყო უსრულ მე-2-ს (ნატვირთს): — прошедшее несовершенное 2-ое (желательное), — იბ. Н. Я. Марр, Основные таблицы к грамматике древнегрузинского языка, СП.-ნ., 1908, ხოლო ძველი ქართული ენის გრამატიკის სახელმძღვანელოში ეს ფორმები უკვე დამოუკიდებელი ნაკვთის სახით არის წარმოდგენილი და მას ნ. მარს ნატვირთს უწოდებს. — Н. Я. Марр, Грамматика древнелитературного грузинского языка, Л., 1925, § 199, გვ. 163.

⁴ ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1953, გვ. 219.

ველთვის ახლანდელ დროს არ გამოხატავს და ა. შ⁵. მით უმეტეს, რომ დროისა და კილოს გარდა თითოეულ ნაკვთს სხვა სემანტიკური მახასიათებლებიც აქვს. მათი სხვადასხვა სახეობის ფუნქციური გადაკვეთა იძლევა ნაირგვარი შინაარსის გადმოცემის შესაძლებლობას. ამასთან, ეს სემანტიკური ნიუანსები ზმნას კონტექსტის მიხედვით გამოაჩნდება.

დროის კატეგორია განისაზღვრება ზმნით აღნიშნული მოქმედების შეფარდებით საუბრის მომენტთან⁶. ხოლო თვით საუბრის მომენტი, როგორც ახლანდელი დროის გამომხატველი, ყოველთვის გარკვეულ დროულ განფენილობას გულისხმობს, რომელიც მოიცავს როგორც საუბრის მომენტამდე, ისე მის შემდგომ მოქმედებასაც. ეს მოქმედება შეიძლება აღნიშნავდეს ცნობილ ფაქტს, რომელიც წარსულიდან მოდის, წარსულში დაწყებულა, საუბრის მომენტს მოიცავს და მომავალშიც გაგრძელდება, ანდა შეიძლება დაწყებულიყოს საუბრის მომენტში და მომავლისკენ იყოს მიმართული⁷. ამიტომ არის, რომ აწმყო დრო ყოველთვის განგრძობითია და უსრული, ხოლო აწმყოს ფორმები დროულად ყველაზე განუსაზღვრელნი, ხშირად ე. წ. უდროონიც არიან. დროის დაკონკრეტების ამ სუსტმა უნარმა და ზოგჯერ მისმა უქონლობამ განაპირობა ზოგადი აწმყოს ფუნქციის ჩამოყალიბება.

აწმყოს ეს სემანტიკური თავისებურებები შესაბამისად აისახა აწმყოს კავშირებითის შინაარსშიც, მით უმეტეს, რომ კავშირებითის ფორმათათვის დროული განუსაზღვრელობა, ზოგადობა ისედაც ერთერთი ძირითადი სემანტიკური ნიშანია. მართლაც, ის, რაც სავარაუდებელ-შესაძლებელია, რაც ირეალურია, მისი დროული დაკონკრეტება (თუნდაც საუბრის მომენტისათვის) ძნელია.

ერთი მხრივ, საკუთრივ აწმყოს ფორმათა ზოგადდროულმა ში-

---

⁵ ეს წინააღმდეგობები პქონდათ მხედველობაში, როდესაც წერდნენ, ნაკვთთა სახედლება შეიძლებოდა სტრუქტურული თვალსაზრისით მოგვეცათ. — უბრალო ნუმერაციის წესით (იხ. არნ. ჩიქობავა, ქართული ზმნის ნაკვთეულთა დაჯგუფების პრინციპისათვის, იკე, XIII, 1962, გვ. 102), ან განყენებულ სახელთა აღნიშვნით, — მონახულიყო სრულიად ნეიტრალური სახელები, — თუნდაც ხელოვნური, — რომლებიც მიეკუთვნებოდა ამა თუ იმ მწყრივს (იხ. ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973, გვ. 217).

⁶ ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973, გვ. 198.

⁷ М. Д. Мегрелишвили, Функции настоящего времени индикатива в разносистемных языках, Матне, ენისა და ლიტერატურის სერია, № 3, 1981, გვ. 134.

ნაარსმა, ხოლო, მეორე მხრივ, თვით კავშირებითობის ირეალურმა, განუსაზღვრელობის სემანტიკამ შეაპირობეს აწმყოს კავშირებითის ნაკვთის მკვეთრად გამოხატული ზოგადდროული, დიურატიული შინაარსი.

მაშასადამე, ამთავითვე შეიძლება გამოვყოს აწმყოს კავშირებითის ძირითადი სემანტიკური ნიშნები: **დრო** — აწმყო, ძირითადად ზოგადი, **კილო** — კავშირებითი, **ასპექტი** — უსრული და განგრძობითი. აღნიშნულ ნიშანთა ერთობლიობაში აწმყოს კავშირებითი ამგვარად წარმოგვიდგება: ზოგადდროული, განგრძობითი მოქმედების გადმომცემი კავშირებითის ნაკვთი. გარკვეულ შემთხვევებში შეიძლება რომელიმე ამ ნიშანთაგანის წინ წამოწევა, ან გამოყოფა სხვა რომელიმე შინაარსისა, რომელიც მომდინარეობს ერთ-ერთი აღნიშნული კატეგორიის ფუნქციებიდან და დაკავშირებულია შესაბამისი ფუნქციისათვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ კონსტრუქციაში ამ ნაკვთის მოხვედრასთან.

ამიტომ, აწმყოს კავშირებითის ფუნქციონალური დახასიათებისას შევეცდებით გავარკვიოთ გამოყოფილ ფუნქციათა სტრუქტურულ-ფორმობრივი საფუძველიც, მათი შეპირობებულობა. ამასთან, რამდენადაც ამ ფუნქციათა უმრავლესობა კავშირებითი კილოს სხვა ნაკვთებისთვისაც არის დამახასიათებელი, მათ განხილვას შევეცდებით კავშირებითი კილოს სხვადასხვა ნაკვთთა ურთიერთმიმართებაში.

1. **ზოგადი აწმყოს ფუნქცია.** როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კავშირებითი კილოს შინაარსის გადმოცემისათვის დროული დაკონკრეტება არ უნდა ყოფილიყო დამახასიათებელი. ეს შინაარსი მხოლოდ ერთი დროული სივრცისაკენ შეიძლება გადასულიყო მიმართული, — მომავლისაკენ. ამიტომაც იყო ძველ ქართულში ერთმანეთთან ასე მჭიდროდ დაკავშირებული მომავალი დროისა და კავშირებითი კილოს შინაარსის გადმოცემა. და არა მარტო ძველ ქართულში, კავშირებითის ნაკვთები მყოფადის გამოსახატავად მრავალ ენას გამოუყენებია, რადგანაც მყოფადი ბუნებრივად უკავშირდება კავშირებითის სავარაუდებელ-სასურველ შინაარსს, რომელიც იმთავითვე მომავალს ეხება⁸.

კავშირებითი კილოს შინაარსის დროული დაკონკრეტების ტენდენცია უნდა დაწყებულიყო მხოლოდ მას შემდეგ, რაც კავშირები-

⁸ ნ. ნათაძე, მყოფადისათვის ქართველურ ენებში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, II, 1961, გვ. 30.

თი კილოს ფორმები გათავისუფლდა მომავლის გადმოცემის საჭიროებისაგან და მათ საკუთრივ კავშირებითობის აღნიშვნის ფუნქცია დაარჩათ.

სწორედ ამიტომ, თუმცა I კავშირებითის დაშლის შემდეგ აწმყოს კავშირებითის ფორმები უფრო მჭიდროდ დაუკავშირდა აწმყოს წრეს, აწმყოს ფუძეს, მის შინაარსს (და ამდენად, აწმყოს ზოგადდროულ სემანტიკასაც), აწმყოს კავშირებითის ზოგადდროული შინაარსი მაინც I კავშირებითის საერთო ფორმაშივე უნდა ვეძიოთ. ამგვარად, აწმყოს კავშირებითის ფორმათათვის ზოგადდროულობა, ზოგადი ირეალობის გადმოცემა უფრო ძველი ფუნქცია უნდა იყოს, ვიდრე კონკრეტული აწმყოს კავშირებითობისა (რასაც იგი თითქმის არც გადმოსცენს).

ზოგადდროული, ჩვეულებითობის ვარაუდი თუ შესაძლებლობა, ზოგადი პირობითობაა გადმოცემული აწმყოს კავშირებითით გამოხატულ ფორმათა დიდ უმრავლესობაში.

მაგალითად:

დედის გული ზღვა არის სიყვარულისა. რომ უთხრა, შვილი რომ უკვდებოდე, ორი დღის სიცოცხლე კიდევ მიემატება შენს შვილსაო, ოღონდ სული საუკუნო ჭოჭოხეთს მიეცეო, — დედა მაგას იქს (ილია). შე ქალო, შენი რძალი ყმაწვილი ქალია, რა ვუყოთ, რომ ჩაცმა-დაბურვა ეხალისებოდეს (დ. კლდ.). დროება გახურდა... ყველაზე მეტად თაყა ღზინობდა — კაცი რომ იხარჯებოდეს, აღარას არგებს დრეკო (გ. ლეონ.). მივხვდი, სასაცილოა, იჯდე ამ გამოყრუებულ რაიონში და კაცობრიობის ნათელ მომავალზე ფიქრობდე (გ. ფანჯ.). კლუბის წევრი რომ გახდე, სულაც არ არის აუცილებელი სპორტისა რამე გაგეგებოდეს, საემარისია გიყვარდეს „თოზკოფარანი“ და მთელი გულით და სულით მას ეკუთვნოდე („ხაუნჯე“).

სავულისხმოა, რომ თავისი ზოგადობის გამო აწმყოს კავშირებითი კარგად იგუებს განუსაზღვრელობით ნაცვალსახელებსა და ამ ფუნქციით ნახმარ სახელებს. შდრ. მაგ.: კაცო, ქალი. ამავე მიზანს (განზოგადებას) ემსახურება ზმნა-შემასმენლის II პირის ფორმით გამოყენება, რაც ავრეთვე ძალიან ხშირია. შდრ. მაგ.: იჯდე, ფიქრობდე. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა ქართული ანდაზების ენაზე დაკვირვებაც. ანდაზებში ხშირად გვხვდება აწმყოს კავშირებითი. ეს გასაგებიცაა, რადგან ცნობილია, რომ „ანდაზა ხშირად მიმართავს ისეთი მორფოლოგიური საშუალებების, ისეთი სინტაქსური ხერხების ხმარებას, რომელთა მეოხებით შეიძლება მოქმედების განზოგადება. საამისოდ იგი არჩევს ზმნის დასმას ისეთ ფორმაში, რომელიც გან-

ჯრძობილ, განმეორებულ, ჩვეულებრივს მოქმედებას კარგად გადმოს-
ცემს⁹. შდრ. მაგალითად:

როგორც გიჭირდეს, ისე გიღირდეს. რაც გეზარებოდეს, ის
გეძალებოდეს. რაც ითქმოდეს, ქარს მიიქმონდეს. კაცი უნდა ხერ-
ხი იყოს, გაიქმონდეს და გამოიქმონდეს. განა კაცი ეჩო არის, სულ თავს
ვისკენ მითლიდესი... და ა. შ.

აწმყოს კავშირებით გადმოცემული ზოგადდროულობა ზოგჯერ
ერთგვარად „ლოკალიზდება“ ხოლმე პირობითი მოდალობის გამომ-
ხატველ წინადადებებში.

მაგალითად:

ქართელებს და სომხებს რომ სციოდეთ და თეატრი გაათბონ, აქ ვაღა-
დგომა და ორგულობა რა შუაშია? (ილია). ორი ელფფთერი რომ მყავდეს,
ერთს უსათუოდ ჩამოვანჩრობდიო! (გ. ლეონ.). თოფიანი კაცი რომ მიწოდ-
დეს, მე მთლად ცოცხალ კაცს დაეყენებ იქ, ნამდვილი თოფით ხელში (ნ. დუმბ.).
ახლა რომ უმალდეს სისწავლებელში შევდიოდე, ნამდვილად მეტალურგის
ფაქტბტს ავირჩევდი (გ. ფანჯ.). მაგიდის მეორე მხარეს რომ ვისხდეთ,
უფრო გამოიოლდებოდა მდგომარეობა (გ. ფანჯ.).

მაშინაც კი, როდესაც წინადადება კონკრეტულ სიტუაციას ეხე-
ბა, — კონკრეტულ შესაძლებლობასა თუ ვარაუდს, პირობასა თუ
ვალდებულებას, აწმყოს კავშირებითი მაინც ზოგად, განყენებულ ში-
ნაარსს აძლევს წინადადებას.

მაგალითად:

კი არ უნდა ვწერდე, ყვაილებით უნდა ვწნავდე, ჩემი სოფლის ყვა-
ვილებით უნდა ვქსოვდე ამ წიგნის კაბადონებს (გ. ლეონ.). ბატონო ბაჩანა,
უკვე ოთხი წელია, ხბო ხელოვნური გულათ ცოცხლობს, ასე რომ, ეს ფაქტი
გულს კი არ უნდა გიღონებდეთ, პირიქით, უნდა გამხნევებდეთ
(ნ. დუმბ.). აქ არა სწითკობდე, — უპასუხა მეღმა, — წახვიდე, ემანდ გო-
რას იქით ორი ტრედი ზის თელაზე დაღალულ-დაქანცულები, ვერ გაგიფრინდ-
ბიან (ვაფა). ჩვენ არ გვინდა ამითი ვოქვათ, ვითომც სწორედ იმ წამს იბადებო-
დეს გენიოსი (ილია). თავს მოვიტრი, თუ მე ახლა ამაში ვცდებოდე
(დ. კლდ.).

ვევლა შემთხვევაში ირეალობა მაინც ზოგადია და „საქმეს ვერ
შველის“ კონკრეტულ სიტუაციაზე მისათითებელი სიტყვებიც (ამ
წიგნის, ეს ფაქტი, აქ, იმ წამს, ახლა).

ზოგ შემთხვევაში მთავარი წინადადების ზმნა აღნიშნავს აშკა-
რა კონკრეტულ მოქმედებას, დამოკიდებული წინადადების მიზნით გა-

⁹ ლ. ლევადაძე, ქართული ანდაზების ენა, ქართველურ ენათა სტრუქტურის
საკითხები, I, თბ., 1957, გვ. 218.

¹⁰ ქართული ანდაზები, შეადგინა ა. კანდელაკმა, თბ., 1959.

მოხატული მოქმედებაც იმავე სიტუაციას მიემართება, მაგრამ თუ ეს ზმნა აწმყოს კავშირებითითაა წარმოდგენილი, გადმოცემული შინა-არსი მაინც ზოგადდროულია, განგრძობითია და არა კონკრეტული.

მაგალითად:

ჩვენი მწერალი ქალი ბრძანებს, ვითომც მე ვამბობდე, რომ ეგენი ქართულს ახლენენ (ილია). დარბაზს გასცქერის, ხალხს ათვალიერებს, თითქოს ძალზე აინტერესებდეს, ვინ არიან რესტორანში (გ. ფანჯ.). ვითომდა არ იცოდეს იმისთვის მოდი, რომ მაგის წველების ყურებით დამტკბარიყავი? (დ. კლდ.). თავს ვიკატუნებ, ვითომ შევიცარიული ვერმანული არ მესმოდე (სახუნჯე“). მოდი, გენაცვალე, დაათვალიერე, რაც გინდოდეს (რ. ინან.). უთვლიდა: ვინც შენ გსურდეს, სარწმუნო კაცებად გამოგზავნეთ (ლ. ხან.). მე ისე ვიციანი, ვითომ არ მჭერთდეს და ამასობაში სხვა კარისკენ მივემართები („სახუნჯე“).

მოყვანილ მაგალითებში ზოგჯერ შესაძლებელია აწმყოს კავშირებითის სხვა ნაკვითთ შენაცვლება ისე, რომ წინადადების შინა-არსი არ დაირღვეს. ეს კია, რომ ხშირ შემთხვევაში ზოგადდროულობა და დიურატიულობა ქრება და ეჭვი თუ ვარაუდი შედარებით კონკრეტდება, შდრ. ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში: ჩვენი მწერალი ქალი ბრძანებს, ვითომ მე ვამბობ... ან: ...ხალხს ათვალიერებს, თითქოს ძალზე აინტერესებს, ვინ არიან რესტორანში. ან: მე ისე ვიციანი, ვითომ არ მჭერა... და ა. შ. ეჭვი აშკარად კონკრეტულ სიტუაციას ეხება, ასევე: ვითომდა არ იცი?, დაათვალიერე, რაც გინდა; ვინც შენ გსურს||მოგესურვება, გამოგზავნე...

მაშასადამე, აწმყოს კავშირებითის უნარი, გამოხატოს ზოგადდროული ირეალობა, მომდინარეობს არა საკუთრივ საწარმოებელი აწმყოს ფუძის შინაარსიდან, არამედ თვით აწმყოს კავშირებითის სემანტიკიდან. ზოგადდროულობა ამ ნაკვთის ერთი ძირითადი ფუნქციაა, შეპირობებული კავშირებითობის სემანტიკით.

ამ თვალსაზრისით გაცილებით უფრო კონკრეტული დროული სემანტიკა აქვთ კავშირებითი კილოს სხვა ნაკვთებს: მყოფადის კავშირებითს, II კავშირებითსა და III კავშირებითს. სხვათა შორის, მათთან მეზობლობაში აწმყოს კავშირებითიც შედარებით უფრო კონკრეტდება ხოლმე. შდრ. მაგ.: „მიუახლოვდი იმას და დაუყვირდი: თუ სახე ვარდისფრად გაუწითლდეს, ენა დაებას, გულ-მკერდი აუღელდეს, გულის ძვერა გაიგონო და თვლებში ჯოჯოხეთი და სასუფეველი ერთნაირად იხატებოდეს, გრწამდეს იმისი სიყვარული, შვილო, და ის შეიუღლე“ (აკაკი).

II. განგრძობითობა. დროული განზოგადება, ზოგადდროულობა მჭიდროდაა დაკავშირებული მოქმედების დიურატიულობასთან. მართ-

ლაც, ის, რაც დროში არ არის დაკონკრეტებული, რაც განზოგადებულია, რაც ჩვეულებითია, თავისთავად გულისხმობს დროში გაგრძელებასაც. ამიტომ აწმყოს კავშირებით გადმოცემული მოქმედება მომენტობრივი ვერ იქნება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ეს მომენტობრიობა განმეორებადია და ამგვარად გვაქვს მიღებული მრავალგზისობის, ჩვეულებითობის შინაარსი (იხ. ქვემოთ).

მაშასადამე, დიურატიულობა, განგრძობითობა აწმყოს კავშირებითს ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელია. ამ თვალსაზრისით აწმყოს კავშირებითი განსხვავდება კავშირებითი კილოს სხვა ნაკვთებისაგან. მოქმედების დიურატიულობის გადმოცემის უნარით უპირისპირდება იგი მყოფადის კავშირებითს, ხშირად მეორე კავშირებითსაც.

ამგვარად, აწმყოს კავშირებითის დიურატიულობას განაპირობებს არა საკუთრივ კავშირებითობის შინაარსი (მაშინ კავშირებითის სხვა ნაკვთებიც დიურატიული მოქმედების გადმომცემი უნდა ყოფილიყვნენ), არამედ აწმყო დროის სემანტიკისა და კავშირებითის სემანტიკის შეხვედრა. ასპექტის ეს სახე — განგრძობითობა — აუცილებელი თანამდევია ფუნქცია ჩანს აწმყო დროისა და კავშირებითის შინაარსთა გადაკვეთისას.

თვითონ აწმყო, როგორც ახლანდელი დროის გადმომცემი ძირითადი ნაკვთი, განგრძობითი მოქმედების გამომხატველია (უშუალოდ საუბრის მომენტთან დაკავშირებული მოქმედება დასრულებული ვერ იქნება), მაგრამ, როდესაც იმავე მოქმედებას კავშირებითის შინაარსი დაემატება, ვიღებთ ერთგვარ ზოგად კავშირებითს, რომელიც, ამავე დროს, განგრძობითი შინაარსის გამომხატველიც არის. ამასთან, აწმყოს კავშირებითი თავისი შინაარსით, თუ შეიძლება ასე ითქვას, უფრო მეტადაა დიურატიული, ვიდრე თვითონ აწმყო, რადგან აწმყოს ზღირ შემთხვევაში მაინც აქვს კავშირი საუბრის მომენტთან. ხოლო აწმყოს კავშირებითის დიურატიულობა, თავისი ზოგადდროულობის გამო, დროულ სივრცეშია განფენილი.

ვნახოთ მაგალითებზე:

არავთარი სურვილი არა მაქვს, ჩემი შვილიც ისევე იტანჯებოდეს, როგორც მე ვიტანებ (გ. ფანჯ.). ეხ. ისე კალამს რომ ვხმარობდე, ბიძაჩემო, როგორც ცელს ხმარობ, წუთით უქმად არ გვაჩერებდი, ისევე ვიხარო („ცისკა“). არც თვითონ უნდა თავისი ცხოვრებიდან იმაზე მეტს ხედავდეს, ვიდრე მე ვხედავ (ს. ლუწვე). იღან, რომ ვიტანჯებო... უნდათ, რომ ვიტანჯებოდე — ფიქრობდა იგი და რიღის-რიღის გადათეთრდებოდა ხოლმე სარკმელი (ო. კილ.).

მოცუნილ რთულ წინადადებებში აწმყოს კავშირებითის ფორმასთან ერთად შესაბამისი ზმნის აწმყოს ნაკვთიც გვაქვს: ვიტანჯებო-

დე — ვიტანჯები, ვხმარობდე — ხმარობ, ხედავდე — ვხედავ. ამკარაა: ვიტანჯებოდე, ვხმარობდე, ხედავდე ფორმები ზოგად ირეალობას გამოხატავს. ამიტომაც ეს მოქმედება მოიცავს საერთოდ ზმნისართის შინაარსსაც: ვიტანჯებოდე = (საერთოდ) იყოს, გრძელდებოდეს ჩემი ტანჯვა; ვხმარობდე = (საერთოდ) შემეძლოს ხმარება; ვხედავდე = (საერთოდ) შემეძლოს, მქონდეს საშუალება ხედვისა. ამგვარი დიურატიულობის შინაარსი არა აქვს სათანადო აწმყოფ ფორმებს.

მოვიყვანთ აწმყოფ კავშირებით გათავსებული დიურატიული მოქმედების სხვა მაგალითებსაც:

მე რომ სხვის გემოვნებითა ვსცხოვრობდე, როგორც უფ. ბარათოვი ანტონ კათალიკოზის გემოვნებითა, მე თქვენ მოვიწოდებდით მაგ-გვარ აზრის განსახოვნებას... (ილია). ეპ, ჩვენს ქვეყანაში რომ ფეხბურთზე არ გიყვებოდეს ხალხი, ეგ უკეთეს საქმეს მოვიდებდა ხელს („საუნჯე“). კაცს გიშოვი ისეთსა, რო შენს ბედს ქვეყანა მიჰპნატროდეს (ვაჟა). ეხლა ვაჟკაცობა ომისა კი არ უნდა, რომ სისხლსა ჰდკრიდეს, ვაჟკაცობა უნდა შრომისა, რომ ოფლი ჰღვაროს (ილია). მას კი ისე უნდა, ეხუტებოდეს მის მკერდს, ძლიერ უნდა (დ. შენგ.). აღექსანდრემ იცის, სულ სხვა ვილაცის სახელი რომ წერია ამ ძაძაზე, მაგრამ ანას რა მნიშვნელობა აქვს, მის უნდა, რომ ეს უცხო სახლიც ნიკოს გლოვობდეს, მის ძმას, მისთვის ყველაზე უდროოდ დაღუპულ ადამიანს (ო. კილ.).

III. მრავალგზისობა, ხოლმეობითობა. მოქმედების განგრძობითობას, მამსადამე, ძირითადად მისი დროული პირობითობა განსაზღვრავს. ხოლო საკუთრივ ეს ზოგადდროული შინაარსი, დროული პირობითობა ზოგ შემთხვევაში შესაძლებელია სასურველ-საგვარაუდო მოქმედების ხშირი (ან მოსალოდნელი) განმეორების შედეგი იყოს. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა დიურატიულობისა და მრავალგზისობის სემანტიკათა შეპირისპირება. განგრძობითი მოქმედება ლოგიკურად არ შეიძლება იყოს მრავალგზისი, რადგანაც მრავალგზისი მოქმედება, ჩვეულებრივ, ერთნაირი, ერთი და იმავე მოქმედებათა განმეორებადობას გულისხმობს. ეს მოქმედებები, თავის მხრივ, აუცილებლად წყვეტადი ბუნებისა უნდა იყოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში მათი განმეორებადობა, მრავალგზისობა შეუძლებელი იქნებოდა.

თვითონ კატეგორია დიურატიულობისა და მრავალგზისობისა ერთ-ერთი უძველესი კატეგორიაა ქართულში. ძველ ქართულში იგი გრამატიკულადაც გამოიხატებოდა და დავაწმირებული იყო ასპექტის წარმოებასა და მის სემანტიკასთან¹¹. - ი სუფიქსიანი განგრძობი-

¹¹ ი. ქავთარაძე, ხოლმეობითის კატეგორიის ისტორიიდან ქართულში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, 11, 1961, გვ. 5.

თი ასპექტისა და -ე სუფიქსიანი მომენტობრივი ასპექტის ფორმები ერთმანეთს უპირისპირდებოდნენ მოქმედების, პროცესის მიმდინარეობის ჩვენებით. ეს პროცესი შეიძლება ყოფილიყო განგრძობითი (დიურატიული), ან წერტილებრივი (მომენტობრივი), ერთგზისი (წყვეტილი), ან მრავალგზისი, ჩვეულებითი¹²...

ამასთან, საგულისხმოა, რომ ძველი ქართულის ხოლმეობითის ნაკვთი კავშირებითის ფუნქციითაც იხმარებოდა და უპირატესად ეს იყო ნაშუა უსრულის ხოლმეობითის ვარიანტი¹³. ხოლმეობითს შეეძლო აგრეთვე ზოგადი აწმყოს შინაარსის გადმოცემა¹⁴. მაშასადამე, ძველ ქართულშივე არსებობდა სემანტიკური საფუძველი ხოლმეობითისა და I კავშირებითის ფუნქციათა სიახლოვისა.

პროცესის სახეობათა გამოხატვა შემდგომ დროის გრამატიკული სისტემის ჩამოყალიბებას დაედო საფუძვლად, ხოლო ასპექტის სახეობათა გრამატიკულად გაფორმებული სისტემა თანდათან მოიშალა, თუმცა მისი ზოგიერთ დიალექტში ჯერ კიდევ არის შემორჩენილი ხოლმეობითის ფორმები¹⁵. ენის პოტენცია, გამოეხატა მოქმედების მიმდინარეობის სხვადასხვაგვარი სახე, გამოიხატა ასპექტის აღწერითად წარმოებით. ეს განსაკუთრებით შეეხო ხოლმეობითის კატეგორიას. უკვე მეჩვიდმეტე საუკუნიდან ქართულში ჩნდება ხოლმე ნაწილაკი, რომელიც თავდაპირველად ჯერ კიდევ ცოცხალ, მაგრამ ფუნქციამორღვეულ ხოლმეობითის ნაკვთს დაერთვოდა, ხოლო შემდგომ უკვე არახოლმეობითის, ერთგზისის ფორმებსაც ანიჭებდა ხოლმეობითობას¹⁶. ამავე ფუნქციით გამოიყენებოდა (და დღესაც გამოიყენება) ზოგიერთ დიალექტში -ყე/-კე ნაწილაკი¹⁷.

აწმყოს კავშირებითის შინაარსი იგუთებს მრავალგზისობის სემანტიკას და ამიტომ მთელ რიგ შემთხვევებში ეს ნაკვთი ყოველგვარ

12 არნ. ჩიქობავა, პერმანსივის („ხოლმეობითის“) ისტორიული ადგილისათვის ქართული ზმნის უღვლილების სისტემაში, საქ. სსრ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. IV, № 1, 1943, გვ. 92—94.

13 არნ. ჩიქობავა, ერატიული კონსტრუქციის პრობლემა იბერიულ-კავკასიურ ენებში, I, თბ., 1948, გვ. 52—53.

14 იქვე, გვ. 42.

15 ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973, გვ. 210—211.

16 ი. ქავთარაძე, ხოლმეობითის კატეგორიის ისტორიიდან..., გვ. 10.

17 არნ. ჩიქობავა, -ყე ნაწილაკი ფერეიდნულში და მისი მნიშვნელობა გრამატიკა-ლოგიკის ურთიერთობის თვალსაზრისით, წელიწადული, I—II, თბ., 1923; ი. ქავთარაძე, მოხუცი კილო ყაზბეგის ენაში, თსუ შრომები, ტ. 35, 1949.

დამხმარე კონტექსტუალურ საშუალებათა გარეშე გამოხატავს მრავალგზის მოქმედებას, ხოლმეობითობას. ოღონდ, იქ, სადაც დავუშვებთ აწმყოს კავშირებითის მრავალგზისობის, ხოლმეობითის შინაარსს, დიურატიულობა თითქოს უნდა გამოირიცხოს. მაგრამ აწმყოს კავშირებითის მრავალგზისობის შინაარსი რამდენადმე განსხვავებულია მრავალგზისობის ტრადიციული ვაგებისაგან. აქ ხშირად სავარაუდებელი მოქმედების მრავალგზისობის განმეორების შედეგად მიღებული ჩვევა, ჩვეულებითობა უფრო იგრძნობა, ვიდრე თვით ფაქტი განმეორებადობისა.

ამასთან, აწმყოს კავშირებითით გადმოცემული მრავალგზისობა თავისი შინაარსით წყვეტად მოქმედებათა სიმრავლეს კი მოიცავს, მაგრამ თვით შესაძლებლობა ამ განმეორებადობისა უწყვეტია, განგრძობითია. ესაა მრავალგზისობა, რომლის განმეორებადობის ვაგრძელება სასურველ-საეარაუდოა.

ამას ორი ფაქტორი განაპირობებს: ერთი მხრივ, აწმყოს კავშირებითის ზოგადდროული შინაარსი, და მეორე მხრივ, — თვით ფუნქცია დიურატიულობისა, რომელიც აწმყოს კავშირებითთან ძლიერად მოქმედებს. მართლაც, დროული დაკონკრეტებისაგან თავისუფალი ყოველი მოქმედება დიურატიული იქნება. და აწმყოს კავშირებითით გადმოცემული მრავალგზისობაც, რომელსაც საფუძვლად უდევს წყვეტად მოქმედებათა სიმრავლე, საერთო ფუნქციონირებისას მაინც დიურატიულია. ოღონდ, მრავალგზისობისა და დიურატიულობის ასეთი შერწყმა მათს ერთგვარ „საშუალო ფუნქციას“ იძლევა. ეს ფუნქცია უფრო ჩვეულებითობაა, რომელიც მრავალგზის განმეორებად მოქმედებათა საფუძველზე ჩამოყალიბებულია. მრავალგზისობის შინაარსის დამტვევ თვით ისეთ ტრივიალურ მოქმედებათა შემთხვევაშიც კი, როგორცაა ადგომა, ჩაცმა, ჭამა... და მისთ., აწმყოს კავშირებითის ფორმაში მოქმედების ჩვეულებითობას (უფრო ზუსტად, მის პირობითობას) უფრო ესმება ხაზი, ვიდრე საკუთრივ ხოლმეობითობას. შდრ.: „მოსწავლე ყოველ დილას ადრე უნდა დგებოდეს, სწრაფად იცვამდეს, საჭმელს ჭამდეს და სკოლაში მიდიოდეს“ და იგივე წინადადება აწმყო/უწყვეტლის ფორმებით: „მოსწავლე ყოველ დილას ადრე დგება/დგებოდა, სწრაფად იცვამს/იცვამდა, საჭმელს ჭამს/ჭამდა და სკოლაში მიდის/მიდიოდა“.

სხვა მაგალითები:

მე რომ არ ვდარაჯობდე, იქნებ ეს უნებურად ეცადა კიდევ („საუნჯე“). მოუსვი ეხლავე შენ და მეორეჯერ აღარ ვნახო, მეზობლებს რომ აწუხებდე, თორემ! (ნ. დუმბ.). ის მუშაობდეს აი ისე, როგორც ხანდახან იცის ხოლმე — წვერგაუბარსავი, ხალათამოჩეილი... არ მინდა არაფერი (რ. ინან.).

ფიქრობთ, ამ მაგალითებში მინც უფრო მრავალგზისობის, ხოლმეობითობის შინაარსია წამოწეული, მოქმედების შესაძლო განმეორებადობის გამო გარკვეულ ჩვეულებითობად აღქმული.

თუ მოქმედების განმეორებადობა წარსულში არ დაწყებულია და მისი მრავალგზისობა მომავლისთვისაა სასურველ-საგარაუდებელი, ამ ტიპის წინადადებებში მოქმედების ჩვეულებითობად გადაქცევის ნატურა-სურვილია გადმოცემული, — ჩვეულებითობა, რომელიც მოქმედების განმეორებადობის, მრავალგზისობის შედეგად ჩამოყალიბდება.

მაგალითად:

ტყეო, დედამიწის გვირგვინო, მუდამაც იხარე ფოთლითა და ნაყოფით, მუდამ მწვანობდე, მუდამ ჰლალობდე და მე, საბრალო შენი მგოსანი, გიმღერდე, ვაჰებე-ვადიღებდე შენს მშვეენებას, შენს შემოქმედს (ვაჟა). დიდხანს იღეი ავრე, წელან რომ დაგინახე, ფალავანივით გიყუბებდეო და გვახარებდე (რ. ინან.). მითამ რა ნუგეშია, რომ ერთ-ერთ თვალზედ შეშრეს, მეორედამ კი სცვიოდეს ცრემლი? (ილია). არ მინდა არაფერი, მის სუნთქვას ვგრძნობდე ახლოს (რ. ინან.). შდრ. იქვე ხოლმე ნაწილაკიანი ფორმა: რა იქნება, ღმერთო, ჩემი რომ იყოს; არა, ჩემი კი არა, ვგრძნობდე ხოლმე, რომ ის მეორე ოთახში მუშაობს და მე აქვე ვიყო.

ხშირ შემთხვევაში აწმყოს კავშირებით გადმოცემული მრავალგზისი მოქმედების შესაძლებლობა თუ გარაუდი ზოგადდროულია. მაგალითად:

პეტრე მინც მადლობელი იყო მისი, როგორც მეპატრონე მოურავისა, რომელიც კარგად უძღვება საქმეს, კეთილსინდისიერად ასრულებს მოვალეობას და რომელიც სრულებითაც არ არის ვალდებული, სამუშაოს დამთავრების შემდეგაც სიყვარულს ეფიცებოდეს მეპატრონეს (ო. ჭილა). ჯერ კიდევ ფარმანისაგან ჰქონდა მინიშნებული კონსტანტინეს: ბრძენაკი უნდა იყეო და შლეგად მოაჩვენო აღამიანებს თავი, გმირი უნდა იყეო და ჯაბანივით დადიოდე, ოსტატი უნდა იყეო და ხელმოცარულად მოგქონდეს თავი (კ. გამს.). მაშასადამე, არც ჩვენთვის არის დასაძრახისი, რომ ეგ სიტყვა ჩვენში იხმარებოდეს (ილია). სწორედ აღარ ეგვიანებოდა, — ისეთ ღროს მოველინა თავის ქვეყანას გოორგი მეხუთე ბრწყინვალე, — ღირსი, იხსენიებოდეს გვერდით დიდთა პართველთა ხელმწიფთა (ლ. ხან.).

ზოგადდროულობა და ირეალურობა აწმყოს კავშირებითის მუდმივი ფუნქციური მახასიათებლებია, განპირობებული თვით ნაკეთის სემანტიკით. რაც შეეხება მრავალგზისობას, იგი გამოჩნდება ხოლმე გარკვეულ შემთხვევებში, ოღონდ გარკვევა ამ შემთხვევებისა ძალიან ჭირს (თვით ამ ფუნქციის გამოყოფის კრიტერიუმი ჯერჯერობით მხოლოდ ისაა, რომ იგუებს ხოლმე ნაწილაკის სემანტიკას); ვერ

ხერხდება განსაზღვრა იმისა, თუ რით არის განპირობებული ამ მრავალგზისობის გადმოცემა. დამატებითი კონტექსტუალური საშუალებები გამოყენებული არაა. შესაძლოა, მიზეზი ზმნათა სემანტიკაში იყოს საძიებელი. შეინიშნება ასევე ერთი რამ: წინადადებებში, რომლებშიც სავარაუდებელია აწმყოს კავშირებით გადმოცემული მრავალგზისობის შინაარსი, ძირითადად გამოყენებულია ის ზმნები, რომლებსაც სრულიად განსხვავებული ანდა წარმოების თვალსაზრისით სხვადასხვა ყალიბის ფუძეები აქვთ აწმყოს წრისა და მყოფადის წრისათვის (**დადიოდე, იჯდე, მოგქონდეს; ვლარაჯობდე, მწვანობდე, ფიქრობდე...** ტიპის). ამასთან, თუ წინადადებაში რამდენიმე ზმნაა აწმყოს კავშირებით წარმოდგენილი და ერთს მაინც აქვს მრავალგზისობის გაგება, დანარჩენი ზმნებიც ადვილად იძენენ სათანადო შინაარსს. ხოლო ის ზმნები, რომელთა აწმყო-მყოფადის წრის ნაკვთებს ზმნისწინის ქონება-უქონლობა განასხვავებს, შედარებით ნაკლებად გამოიყენება ამგვარ კონტექსტში. თანაც, აწმყოს კავშირებითის სათანადო ზმნისწინიან ვარიანტსაც, უმეტესწილად, შეუძლია მრავალგზისობის შენარჩუნება, მაშინ როდესაც ზემოთ აღნიშნული განსხვავებული წარმოების შემთხვევაში მრავალგზისობის შინაარსი ქრება, თუ ზმნას **ხოლმე** ნაწილაკს არ მივაშველებთ.

შდრ., მაგალითად, ერთი მხრივ: აღარ განახო, ნეზობლებს (**შეაწუხებდე**; ისე ატარე მანქანა, რომ შიშისაგან გული არ (**გა**)მისკდებოდეს; არაა დასაძრახისი, ეგ სიტყვა ჩვენში (**მო**)იხმარებოდეს; გიორგი მეხუთე — ღირსი — (**მო**)იხსენიებოდეს და ა. შ. და, მეორე მხრივ: **ივლიდე, მოიტანდე, ვიფიქრებდე, ვიგოქნობდე, ვიმუშავებდე** და ა. შ. ამ უკანასკნელ ფორმებში უკვე წინ წამოიწია სურვილის, ნატვრის შინაარსმა, რის გამოც ისინი მრავალგზისობის გამოსახატავად **ხოლმე** ნაწილაკის გარეშე სათანადო კონტექსტებში ნაკლებად გამოდგებიან.

როგორც ჩანს, რიგ შემთხვევებში ზმნისწინი ჯერ კიდევ სუსტი მადიფერენცირებელი საშუალებაა აწმყოსა და მყოფადის კავშირებითების ნაკვთათვის. ამიტომაც ზმნისწინით განსხვავებულ აწმყოსა და მყოფადის კავშირებითებს უფრო ნეტად აქვთ შემორჩენილი ფუნქციური სიახლოვე, ვიდრე სხვადასხვა წარმოების შესაბამის ნაკვთებს.

ზმნისწინებთან დაკავშირებით საინტერესოა კიდევ ერთი საკითხი. როგორც ცნობილია, ზმნისწინს ქართულში მრავალი ფუნქცია აქვს¹⁸. იგი ახალ ქართულში არა მარტო მყოფადის წრის ფორმებს აწარმო-

¹⁸ ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973, გვ. 239.

ებს, არამედ ახალ ლექსიკურ ერთეულებსაც ქმნის. ხშირად სრულიად განსხვავებულია სხვადასხვა ზმნისწინიანი ერთი ძირის ფორმები ლექსიკურად (მოთვო, წაავო, ჩაავო, დაავო, აავო და მისთ.). ამიტომ ყოველთვის ერთნაირი არაა აწმყო-მყოფადის წრის ნაკვთთა ზმნისწინიან და უზმნისწინო ფორმათა დაპირისპირება. ვხატავ—დავხატავ, ვხატავდი—დავხატავდი, ვხატავდე—დავხატავდე ტიპის წყვილებში ზმნისწინი მომავალი დროისა და მასთან დაკავშირებული ახალი ნაკვთების მაწარმოებელია. მაგრამ ვაგებ ფორმის მყოფადის წრის წარმოებისას დამატებით უნდა იქნეს გათვალისწინებული ამ ძირის ლექსიკურ შესაძლებლობათა ვარიაციები და სათანადო კონტექსტი. თუ აწმყოში გვაქვს ვაგებ ხ ა ლ ი ჩ ა ს, — მყოფადში დავაგებ გვექნება, თუ ვაგებ ფ უ ლ ს, მაშინ — წავაგებ, ვაგებ ს ა ხ ლ ს — ავაგებ და ა. შ.

ზმნისწინით შეძენილი ლექსიკურა მნიშვნელობები ზოგჯერ იმდენად მყარია და განსხვავებული, რომ აუცილებელი ხდება მისი დატოვება აწმყოს წრეშიც, ან, უფრო სწორად, უზმნისწინოდ იგი არ იხმარება; ამდენად, აწმყო-მყოფადის წრის ფორმები საერთო აქვთ და მხოლოდ კონტექსტი განარჩევს მწკრივის ფორმებს¹⁹.

მაგალითად:

როგორც თვითონ ამბობს, იგი ჯერჯერობით თვალს აღევნებს მხოლოდ იმას, რომ ნატაშას ფიზიკური მდგომარეობა შეეესაბამებოდა მის სათანადო პოტენციალს („აღლლო“). კაცს გიშოვი ისეთასა, რო შენს ბედს ქვეყანა მიჰნატროდეს (ვაჟა). მე ისეთი სიძე მინდა, რომ მისი ქორწილი ერთი კვირა გაგრძელდეს, ქვეყანა პირდაღებული შემომეცქეროდეს („საუნჯე“). რაკი ასეა, ისე შეგინახავ შევალს, მტერიც კი შენატროდეს (ილია). წინ ქალაღებთ დაუწყეთ და თითონაც ისე მოაწყეთ პორტრეტი, რომ ქალაღებში ჩაიციობოდეს (ვაჟა).

IV. აწმყოს კავშირებითის მოდალური ნიუანსები: ა) პირობითობა. ხშირად რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში აწმყოს კავშირებითის გამოჩენა ერთგვარი პირობითობის გადმოცემას ემსახურება. ამასთან, აღნიშნული პირობითი მოდალობა შეიძლება დაგადასტუროთ დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების, მიზეზის, მიზნის... და სხვა დამოკიდებულ წინადადებათა შემცველ რთულ დაქვემდებარებულ წინადადებებში. ასეთ შემთხვევებში დამოკიდებული წინადადების ზმნით გამოხატული მოქმედება არის ერთგვარი გამომრიცხველი პირობა, საფუძველი, ახსნა იმისა, რის გამოც ხდება ან არ ხდება მთავარი წინადადების ზმნით გამოხატული მოქმედება. მაშა-

¹⁹ იგივე ითქმის მოძრაობის გამოხატველი ზმნების შესახებაც, რომლებშიც ზმნისწინი მოძრაობის, გადაადგილების მიმართულების მაჩვენებელია.

სადამე, მოსაუბრის თვალსაზრისით, ერთი მოქმედების ფაქტად ქცევა უშუალოდაა დაკავშირებული მეორე მოქმედების შესრულებასთან. ამასთან, ეს ორი მოქმედება დროის თვალსაზრისით აუცილებლად განსხვავებულია. პირობა უნდა უსწრებდეს შესაძლო შედეგს. ამ დროული უწინარესობის გამო არსებობს აზრი, რომ „პირობითი აუცილებლად ნამყოს ფორმის გულისხმობს“²⁰. „ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლებში“ პირობითი და შედეგობითი მოდალობა „კილოს“ პირობითი სახელწოდებით არის გამოყოფილი და ასეთად ჩათვლილია მხოლოდ II თურმეობითისა და I ხოლმეობითის მონაწილეობით შედგენილი სათანადო კონსტრუქციები. („მე რომ არ მივშველებოდი, სულ ლუკმა-ლუკმა დაგლეჯდა), — „აღნიშნულ ფორმებში დრო წარსულია გამომხატული“²¹.

პირობითი-შედეგობითი კატეგორიის გამოყოფა, ვფიქრობთ, მხოლოდ სემანტიკურ სიბრტყეზე შეიძლება. გრამატიკულად იგი არც „კილოა“ და არც „კატეგორია“; ამასთან, პირობითობის შინაარსი უფრო ფართოა და ის მრავალი სხვადასხვა ნაკვეთის კომბინაციას მოიცავს. მაგალითისათვის შეიძლება რამდენიმე კომბინაცია დავასახელოთ: **აწმყო—მყოფადი**: ის თუ ამ სურათს **ხატავს**, მე იმას **დავხატავ**. **ნამყო ძირითადი — ხოლმეობითი**: ის თუ ამას **ხატავდა**, მე სხვას **დავხატავდი**. უფრო ხშირად ამგვარი კომბინაციები ერთი და იმავე ნაკვეთის ფარგლებში გვაქვს. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ხოლმეობითის ხმარება (მე **დავხატავდი**, ის თუ **მთხოვდა**). პირობითი შინაარსის გადმოცემის დროს აწმყოს კავშირებითთანაც ყველაზე ხშირად ხოლმეობითის ნაკვეთია დაკავშირებული.

ამწყოს კავშირებითით გადმოცემული პირობაც დროულად უწინარესი უნდა იყოს, თუმცა კვლავ და კვლავ თავისი ზოგადდროული შინაარსის გამო ყოველთვის ნათლად როდი შეიმჩნევა ასეთი დროული შეფარდება. ხშირად წარმოდგენილი პირობა და შედეგი თითქოს ერთდროულიც კია. დამოკიდებულ წინადადებაში გაცხადებული პირობის ფაქტად ქცევაზეა დამოკიდებული მთავარ წინადადებაში გადმოცემული მოქმედების შესრულება. მაგალითად, წინადადებაში: „მაგიდის მეორე მხარეს რომ **ვისხდეთ**, უფრო გამიიოლდებოდა მდგომარეობა“ (**გ. ფანჯ.**). — მაგიდის მეორე მხარეს ჯდომის იქნებოდა მდგომარეობის გაიოლების პირობა, საფუძველი და კავშირებითის ნაკვეთით გადმოცემულია სწორედ ამ პირობის შესრულების სასურველობა. ამგვარივე წინადადებებია:

20 ნ. ნათაძე, მყოფადისათვის ქართველურ ენებში..., გვ. 45.

21 ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები..., გვ. 209.

მეც ვიტყვებდი, რომ მარტო უკან-ღა ვიხედებოდე, როგორც ეხლა შენ (ილია). სიამოვნებით შევეუწერდი თავს, რომ არ მეუხეცერხულებოდე (გ. ფანჯ.). გარშემო რომ ქვეყანა ინგრეოდეს, მის ზედამირზე ერთი ტალღაც არ შექანდებოდა („ციცქ.“). ეს რომ არ უშლიდეს ხელს, პირველი კლასის მოთამაშე იქნებოდა („საუნჯე“). რომ ვიცნობდე, სილას ვაგაწნავდი შიგ ტუჩებში... (რ. ინან.). ვინ თხერი, ასს კი არა, ორას მანეთსაც რამეს ვეტყვოდი, რომ რამე. გამეწყობოდე, რამე გამაჩნდეს (დ. კლდ.). კარგად რომ იკითხებოდე ის თქვენი ვერლიბრი, მაშინ ხომ ვეღარ შეგვედავებოდი... („ციცქ.“). ვაქცევა რომ შეიძლებოდე, ამდენ ხალხს რა გააჩერებდა აქ (ო. ჭილ.).

ამგვირვე პირობითობაა გამოხატული კითხვა-მიგების, დიალოგურ, ზოგჯერ კი რიტორიკულ მეტყველებაში, სადაც მხოლოდ პირობაა ფიქსირებული, მისგან გამომდინარე შედეგი, მეორე მოქმედება კი იგულისხმება.

მაგალითად:

აბა, შენ გტკიოდეს? (რ. ინან.). აბა, შენ გქონდეს ამოდენა ბებერა? (იქვე). ორი ამდენი რომ გყავდეს? (ნ. დუმბ.).

ბ) ნატვრითობა. ნატვრითი მოდალობის გადმოცემა კავშირებითი კილოს ნაკეთთა ერთ-ერთი გამოკვეთილი და დამახასიათებელი ფუნქციაა. ამის გამო ისინი ხშირად მონაწილეობენ ამ შინაარსის გამომხატველ მყარ ფრაზეოლოგიურ გამოთქმებშიც — დალოცვისა და წყევლის ფორმულებში. ნატვრა ყოველთვის მომავალს მიემართება, აწმყოს კავშირებითით გადმოცემული ნატვრა კი მოკლებულია დროულ დაკონკრეტებას, იგი ზოგადდროულია, უდროოა. მას არა აქვს კავშირი საუბრის მომენტთან, რაც საუბლებელი ზმნით გამოხატული მოქმედების დროის განსაზღვრისას ამოსაყალიბია. ამიტომ ეს ნოქმედება ყოველთვის დიურატიულია, ხშირად მრავალგზისიც.

აწმყოს კავშირებითი შედარებით იშვიათად მონაწილეობს ე. წ. ფიცლის ფორმულებში, მაგრამ ნატვრითობის, სასურველობის გადმოსაცემად ხშირად გამოიყენება.

მაგალითად:

ნეტავი იყიდებოდე, მე ვიყო შენი ვაჭარი (ხალხ.). მრისხანე ხელი შენი მსჯიდეს, ხოლო გულსა შენსა ვუყვარდე (ნ. ლორთქ.). ტყეო, დედამის გვირგვინო, მუდამაც იხარე ფოთლითა და ნაყოფით, მუდამ მწვანობდე, მუდამ ჰლალობდე და მე, საბრალო შენი მგოსანი, გიმღერდე, ვაქცევალიდებდე შენს მშვენებას, შენს შემოქმედს (ვაჟა). სულ გაზაფხულის ის მოდეს ფეთქვა და მეღერებოდე მზის შექი გულზე (ციცქ.). უფალო, შენ დამეხე, დაწვი, დანაცრე ჩემი მტერი! უძილო მატლი სჭამდეს ჯოჯოხეთში (გ. ლეონ.).

ვ) ბრძანებითობა, აწმყოს კავშირებითით გადმოიცემა ძირითადად ბრძანებითი კილოს მუქარისა და მოწოდების მოდალობები.

მაგალითად:

აქამდე გატყუებდით, კიდევ მჭონდა თავის დაძვრენის იმედი, მაგრამ ახლა იცოდეთ, რომ იმ ღამეს მართლა მწყერებს კი არ დავდევდი ბათუმის ბულვარში (ო. ჰილ). ყველას ერთსა და იმავეს აბარებდა: ჩემი გეგმონოდეთ, რამეთუ სხვას ფეხებზე კილია ჩვენი სიგლახეთ (ო. ჰილ). ამ დროს კი გჯეროდეთ ყველას წამითი მეგობრობა და გრწამდეთ ხანმოკლე სიუვარულიც (აკაკი).

ბრძანებითს უხსლოვდება ერთგვარი ჯიბრის, დაქადნებითი შინაარსის წინადადებებიც:

მისი კლდიანობის შენისთანა დედაკაცებს ეშინოდეს (დ. კლდ). ნტკივა და მტკიოდეს (რ. ინან).

ვ. აწმყოს კავშირებითთან გამოყენებული ნაწილაკები. კავშირებითი კილოს ნაკვთები სხვადასხვა მოდალურ ნიუანსს (ეჭვის, ვარაუდის, სურვილის, შესაძლებლობის...) უმთავრესად დამხმარე კონტექსტუალური საშუალებებით გადმოსცემენ. მათგან ნაწილაკებს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავთ. ირეალობის კონკრეტიზაცია, ჩვეულებრივ, ხდება ან მთავარი წინადადების შინაარსით, მისი ზმნის მიმართებით დამოკიდებულთან, ან ნაწილაკის საშუალებით. ეს ნაწილაკი, როგორც წესი, დამოკიდებულ წინადადებაშია ხოლმე. ახალ ქართულში, საერთოდ, შეიმჩნევა ტენდენცია ირეალობის კონკრეტიზაციისა, რაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ძირითადად ნაწილაკთა ხარჯზე მოდის. ნაწილაკთა ამგვარი „დახმარება“ იმდენად გავრცელდა, რომ ანალოგიურ კონსტრუქციაში კავშირებითის ნაკვეთის გამოყენების გარეშეც მათ შეძლეს ინდიკატიურ ფორმებთან ირეალური მოდალობის გამოხატვა. ამას ერთგვარად ხელი შეუწყო, ალბათ, ენის შინაგანმა ბოტენციალმაც, — ძველ ქართულში ირეალურ მოქმედებას ხომ სწორედ თხრობითი კილოს ნაკვეთებთან -მცა ნაწილაკის ხმარება გამოხატავდა.

აწმყოს კავშირებითთან ყველაზე ხშირად გამოყენებულია ორი ნაწილაკი: უნდა და თითქოს.

თითქოს ნაწილაკი საერთოდ ყველაზე პროდუქტიული ნაწილაკია კავშირებითი კილოს ნაკვეთებთან, ხშირად დამახასიათებელი კონსტრუქციაც აქვს: ისე ან ისეთი კორელატები — მთავარ წინადადებაში, თითქოს ნაწილაკი და კავშირებითი კილოს ნაკვეთი — დამოკიდებულში. თითქოს ნაწილაკიანი კავშირებითი კილოს ნაკვეთებით ერთ-

გვარი ასოცირებული შედარებაა გამოხატული. ამასთან, მთავარ წინადადებაში შედარების საფუძველი, წინაპირობაა მოცემული ასოციაციის გაჩენისა. ორი საგნისა თუ მოქმედების ასოცირებული დაკავშირება ცნობიერების აქტია; ამ დაკავშირების საფუძველზე წარმოიქმნება შემდეგ გარკვეული შთაბეჭდილება, რომელიც მოჩვენებითია, ირეალურია, — რაიმე ნიშნით შეპირობებული ასოციაციის შედეგი. ამიტომაც იგი დამოკიდებულ წინადადებაშია მოცემული.

ვნახოთ მაგალითებზე:

თითქოს ვერაბში მივდიოდეთ, ხელმარჯვნივც ჩამუქებული ფოთლებით გამოვსებული ტყეა; ხელმარცხნივ (რ. ინან.). ისევ ყურისწამლები ჯაყაყაყი, ისევ ბეჟანას გამყინავა ხმა — თითქოს წყალგალმა ეძახოდეს ვინმეს. (რ. ინან.). გზადამნული დავაბიჯებ მე მის ქარებზე, ფრთხილად, თითქოს ახალშობილ ბაღს ვეხებოდე („ციხკ.“) მეტის-მეტია, დედი, ამოდენა ბარგი... თითქოს ქალი ვაყო და მათხოვებდე (ილია).

აღნიშნულ წინადადებებში ჩამუქებული ფოთლებით გამოვსებულ ტყესთან ასოცირებულია ვერაბი, გამყინავ ხმასთან — წყალგალმა ძლიერი გადაძახილი, სიფრთხილესთან — ახალშობილ ბავშვთან შეხება, დიდ ბარგთან — ქალის გათხოვება, მზითვეი.

მაგრამ წინადადებათა უმრავლესობაში ასოცირებული შთაბეჭდილება ერთგვარად შენიღბულია. არ ჩანს აშკარად, კერძოდ რა იწვევს აღნიშნულ ასოციაციას. დამოკიდებულ წინადადებაში წარმოდგენილი ასოციაცია ან მოჩვენებითობა ესადაგება ძირითად სათქმელს; რომელიც მთავარ წინადადებაში შეფარულად არის გაცხადებული. მკითხველმა თვითონ უნდა წარმოიდგინოს, ადადგინოს ამ ასოციაციის გაჩენის მიზეზი, რომელიც ელიპტირებულია, თუმცა წინადადების ძირითადი აზრია. შდრ.:

კითხულობ ამ ლექსს და ისეთი გრძნობა გეუფლება, თითქოს მტკნარ ზღვაში იხრებოდე („ციხკ.“). თან თავს ისე მაჩვენებს, ვითომ ბარის თავზე დაკიდებული რეკლამის ამოკითხვას ლამობდეს („საუნჯე“). ისეთი სახე აღდეს, თითქოს საქორწილოდ ირთვებოდეს (ო. ჭილა). ლაბორატორიაშიც ისე დიარება ხოლმე, თითქოს სიმფონიური მუსიკის კონცერტზე მიდიოდეს (გ. ფანჯ.). აბა, ისე მიეღვივარ ახლა, თითქოს ჯიბეში მეგულებოდეს (დ. კლდ.).

ამგვარ კონსტრუქციაში გამოიყენება III კავშირებითიც და სურათი ზუსტად ისეთივეა, როგორც აწმყოს კავშირებითის შემთხვევაში. განსხვავება მხოლოდ ასპექტობრივია, — აწმყოს კავშირებითი ზოგადდროულ, განვრცობით მოქმედებას გადმოგვცემს, ზოგჯერ მრავალგზისიცაა, ხოლო III კავშირებითით გამოხატული ასოცირებული

შთაბეჭდილებების საფუძველი წარსულ დროშია გადატანილი, ოღონდ შთაბეჭდილება აქაც საუბრის მომენტში იქმნება, ნოქმედება ძირითადად წერტილებრივია და ერთგზისი. შდრ. III კავშირებითიანი კონსტრუქცია:

ისე ვრიდებოდა და ეკრძალებოდა კვაჰის, თითქოს მას, უკვე გამოჩრჩეტილ დედაკას, მოეტყუებინოს, გაექურდოს და ხელცარიელი დაეტოვებინოს კვაჰუნი (მ. ჭავ.). ან: „მეთევზეც“ მიუახლოვდა, თითქოს არც არაფერი მომხდარიყოს, მეგობარი შეათვალეირა („ცისკ.“).

კავშირებითი კილოს ნაკვთათათვის აღნიშნული კონსტრუქცია (ისე/ისეთი მისათითებელი სიტყვა მთავარში, თითქოს ნაწილაკი დამოკიდებულში) იმდენად ძლიერი დამხმარე კონტექსტუალური საშუალებაა მოჩვენებითობის ასოციირებული შთაბეჭდილების გადმოსაცემად, რომ ანალოგიურ კონსტრუქციაში ინდიკატიური ფორმებითაც შესაძლებელია აღნიშნული შინაარსის გამოხატვა.

მაგალითად:

მაგრამ თუ ღირსეული შთამომავალი და შემკვიდრენი დარჩენია, ისინი ისე თცხოვრებას გასწევენ, თითქოს ხელთ სწორედ სათაყვანებელი ადამიანის დანატოვარი ვანაწესი აქეთ და იმით ხელმძღვანელობენ („ცისკ.“). ისეთი ტპილი, უჩვეულო შეგრძნებაა, თითქოს სიკვდილში მიდიხარ (მ. გავ.).

ამ კონსტრუქციაში შესაძლებელია ისე, ისეთი მისათითებელი სიტყვები არ იყოს და კონტექსტით იგულისხმებოდეს, ან იყოს მისი ფარდი სიტყვები: იმგვარად, რა-რიგად და მისთ.

მაგალითად:

სულის დაღვევის დროს იგი მიიწვ არა ჰკარგავს სიამაყეს, მამაცად აბრიალებს თვალს, თითქო ეუბნება თავის ნიშის მგებლებს... (ვაჟა). არა, რა-რიგად გაფითრებულა, მითომ და მართლა არჩობენ (ილია).

ამავე რიგისაა თითქოს ნაწილაკიანი მეორე კონსტრუქციაც, რომელშიც დამოკიდებული წინადადება მთავარი წინადადების ზმნასთან პირად შეწყობილი სახელის განმარტებაა.

მაგალითად:

ოღონდ არ იფიქრო, თითქოს ბედის ანაბარა გტოვებ („ცისკ.“). ამა-საც იტყვიან, თითქოს არც მე მიყვარს მამაჩემი (მ. შატბ.). მე ვცდილობ, რომ ეგებ მოიშოროს ეს ტონი, რომლითაც მარწმუნებს, თითქოს უფრო სინტერესო და საჭირო საქმე, ვიდრე შეფარინველობაა, არ არსებობს („კომ.“).

ყველა ზემოთ მოყვანილი ზმნის ინდიკატიურფორმიანი კონსტრუქცია შინაარსობრივად არაფრით განსხვავდება შესაბამისი კავში-

რებითი კილოს ნაკეთიანი კონსტრუქციისაგან: თითქოს აქვთ და ხელმძღვანელობენ სემანტიკურად უდრის თითქოს შქონდეთ და ხელმძღვანელობდნენ, თითქოს მიღიხარ=თითქოს მიდიოდე, მითამ არჩობენ=მითამ არჩობდნენ, თითქო ეუბნება=თითქოს ეუბნებოდეს, თითქოს გტოვებ=თითქო გტოვებდე, თითქოს არ მიყვარს=თითქო არ მიყვარდეს.

უნდა ნაწილაკი. თანამედროვე ქართულში უნდა ნაწილაკი სამ ნაკვეთთან იხმარება: აწმყოს კავშირებითთან, II კავშირებითთან და II თურმეობითთან. შეინიშნება უნდა-ს ხმარება III კავშირებითთანაც. რაშულში უნდა ვაეკეთებინოს სრულიად ბუნებრივი და გავრცელებული კონზინაციაა, სალიტერატურო ქართულში და სხვა დიალექტებში კი იშვიათად თუ გამოჩნდება. III კავშირებითის ეს ფუნქცია მთლიანად II თურმეობითმა იკისრა.

ერთი რამ ნათელია: უნდა მხოლოდ კავშირებითის ნაკვეთს შეიგუება და კატეგორიულობის, აუცილებლობის, ვალდებულების მოდალობას გამოხატავს. ამგვარი შინაარსის გადმოსაცემად ძველ ქართულშიც კავშირებითი კილოს ფორმები იყო გამოყენებული, ოღონდ უნდა ნაწილაკის ვარეზე (საერთოდ, ძველი ქართული მოდალურ ნაწილაკებს ერიდება). ოთხთავის ბერძნულსა და გერმანულ პარალელურ ტექსტებში ამ კონსტრუქციაში თხრობითი კილოს მომავალი დროის ნაკვეთებია გამოყენებული²². ამიტომ აღნიშნული ფორმები კილოს მიხედვით თხრობითად არის მიჩნეული, ხოლო კატეგორიულობის მოდალობის გამო დამსგავსებულია ბრძანებითს²³.

ვალდებულებისა და აუცილებლობის მოდალური მნიშვნელობა ბერძნულში მომავლის ფორმით გადმოიცემოდა, ხოლო ძველმა ქართულმა ანალოგიური შინაარსი კავშირებითის ნაკვეთით იმიტომ გამოხატა, რომ მომავლის გადმოცემის ერთ-ერთი ძირითადი საშუალება სწორედ კავშირებითის ფორმები იყო. უნდა ნაწილაკის გაჩენა კი სლავურთან დაახლოების საფუძველზეა ახსნილი (რუსული *должен* ინფინიტივი ახალ ქართულში უდრის უნდა+შენის ფორმას)²⁴.

II კავშირებითთან დაკავშირებული უნდა ნაწილაკი თითქმის ყოველთვის აუცილებლობისა და ვალდებულების მოდალობის გამოხატველია და მას მართლაც თხრობითი კილოს ერთ-ერთ მოდალობად (კერძოდ, მომავალში აუცილებლად შესასრულებელ მოქმე-

²² გ. ნიუნუა, კავშირებითისა და ბრძანებითის ფორმათა ფუნქციების შესახებ, მაცნე, I, 1967, გვ. 231—233.

²³ იქვე, გვ. 233.

²⁴ იქვე, გვ. 231—233.

დებად) ვთვლით იმის გამო, რომ უნდა + II კავშირებითი ადვილად იგულებს მარტივი წინადადების კონსტრუქციას და, ამასთან, არავითარი ასოციირებული მიმართებები არ იგულისხმება (მე უნდა ვხატო, მან ეს უნდა გააკეთოს).

აწმყოს კავშირებითთან უნდა ნაწილაკი ძირითადად სამი ფუნქციით გამოიყენება:

1) მსგავსად II კავშირებითისა, იგიც ვალდებულებისა და აუცილებლობის მოდალურ წინააღმდეგობას განიხილავს და II კავშირებითის შემცველი ანალოგიური კონსტრუქციისაგან ძირითადად ასპექტისა და დროული განზოგადების მიხედვით განსხვავდება. II კავშირებითიანი ფორმები მომავალში შესასრულებელ მოქმედებას აღნიშნავს, სრულასპექტიანი ფორმები მომენტობრივი წინააღმდეგობისა, აწმყოს კავშირებითის ფორმები კი დროულად განუსაზღვრელია, ზოგადაა, უსრული ასპექტისა და განგრძობითი, ხშირად მრავალგზისი წინააღმდეგობისა. მართალია, მოსალოდნელია II კავშირებითის უსრულასპექტიანი ფორმის გამოყენებაც უნდა ნაწილაკთან (მე უნდა ვხატო), მაგრამ ვალდებულების გადმოსაცემად ენა ამ შემთხვევაში აწმყოს კავშირებითთან ფორმებს აძლევს უპირატესობას. მე უნდა ვხატო გამოთქმაში კატეგორიულობა თითქმის უფრო სუსტია, ვიდრე მე უნდა ვხატავდე ფრაზაში.

დროულად განუსაზღვრელი ვალდებულებისა და აუცილებლობის კატეგორიულობის მოდალობაა გამოხატული უნდა ნაწილაკითა და აწმყოს კავშირებითით შემდეგ წინადადებებში:

სამშობლო ტაძარი სალოცავი, მუხლზე დაჩოქილი უნდა იდგე მის საკუთხეველთან, ცალი ხელით პირველს უნდა იწერდე, მეორეთი კი ხმალს იქნევედე, ეშმაკები რომ არ დაემატონონ (ნ. ლუშა). თავაღს — თავაღობა უნდა ეტყობოდეს და გლეხს — გლეხობა (ილია). უნდა მოლხენით ცხოვრობდე, სისხლი არსადა ვდიოდეს, ყველას კაყვით ეგონო, შენ სანთელით დვიოდე (ხალხ). შენ ისეთი დედ-მამის შვილი ხარ, ერთი ბავშვი ვერ უნდა გიტოვებოდეს მთელ სოფელში (ქ. ქარხა). ვისაც აქვს სურვილი და პრეტენზია იყოს ინტელიგენტი, მან თავისი ერის ისტორია უნდა იცოდეს, მას თავისი სამშობლო უნდა უყვარდეს, გული სტკიოდეს მის ნაგლეხზე, აწუხებდეს მისი ბედი, ეამაყებოდეს მისი სახელოვანი და გმირული წარსული („საქ. ქალი“). კარგმა თამადამ ბორცვიანი, ბედაური სიტყვა უნდა იცოდეს, ენა თავლით უნდა პქონდეს სველი, თქრობაგეთი უნდა იყოს, ბორჯლიან გულზე დამბოლავ სიტყვას უნდა ერეკებოდეს (გ. ლეონ). არ მინდა, რომ ის გადამივარდეს გულიდან, რაც უნდა სიკვდილამდე მახსოვდეს და ვეტრფოდე (აკაკი). სარკვეში მართო ჩვენს სახეს კი არ უნდა ვამოწმებდე, უნდა გვქონდეს

სარკე სულისა, ხშირად უნდა ჩავიხედოთ²⁵ და განვიწმინდოთ იმ ჭუჭყასაგან (გ. შატბ.).

2. უნდა ნაწილაკიანმა აწმყოს კავშირებითმა შეიძლება გამოხატოს არა მხოლოდ თბრობითი კილოს კატეგორიულობის, არამედ წმინდა კავშირებითი კილოს მოღალატაც: ეჭვის, ვარაუდის, მიზეზის... ასე, მაგალითად, წინადადებაში: „ყოველ შემთხვევაში, ბიჭებს შინც ძალიან უნდა მოსწონდეთ“ (რ. ინან.), — გადმოცემულია მოსახუბრის ვარაუდი, მისი თვალსაზრისი, შესაძლოა, ოდნავ უფრო დაჯერებული, მაგრამ არა კატეგორიული²⁶.

ექვი და ვარაუდია გამოხატული ამ წინადადებებშიც:

ისე კი ძალიან ლამაზი თვლები უნდა ჰქონდეს, თუმცა შემზარავი და თავზარდამცემი („ციხკ.“). ეს ამბავი რაღაცას უნდა ნიშნავდეს (გ. ჭარჩხ.). ასეთი ეტიმოლოგია ხელს უნდა აძლევდეთ უცხოურის მოყვარულთ („ციხკ.“). კამილა, ეტყობა, საღმე ბიუროში არ უნდა მუშაობდეს („ხაუნჯე“). მგონი „იშვარი“ სულაც არ უნდა არსებობდეს ბუნებაში (გ. ლეონ.).

შესაძლებლობის მოღალატური შინაარსიც შეიძლება იყოს გადმოცემული უნდა + აწმყოს კავშირებითის შემცველ წინადადებაში.

მაგალითად:

რა შემოსავალი უნდა მქონდეს, შეილო, ეგ ძროხები და ცხვრები ერთმანეთს ძღვეს არჩენენ, უპასუხა დამილით (ნ. დუმბ.). უნდა მქონდეს = შეიძლება მქონდეს. ვისაც უკანასკნელი ფული მიუცია ბილეთში, ის მიხედება, რა ტანჯვას უნდა გრძნობდეს აღამიანი, რომ ქვეყანაზე საუკეთესო მუსიკალური საღამო მიატოვოს (ნ. ლორთქ.). უნდა გრძნობდეს = შეიძლება გრძნობდეს ასევე: თქვენისთანა მწყალობელი რომ კაცს საღმე ეგულებოდეს. იქ ვიღასი უნდა ეშინოდეს (ილია).

3) უნდა ნაწილაკი აწმყოს კავშირებითთან ხშირად გამოიყენება რიტორიკულ წინადადებებში, აგრეთვე დიალოგებში, სადაც კითხვა-

25 შდრ.: II კავშირებითის უნდა ნაწილაკიან ფორმას აწმყოს კავშირებითის გვერდით დასჭირდა მრავალგზისობის, ხოლმეობითის გამომხატველი ზმნისართის ხშირად დამატება: ხშირად უნდა ჩავიხედოთ.

26 საინტერესოა, რომ იმ შემთხვევებში, როდესაც უნდა ნაწილაკითა და კავშირებითი კილოს ფორმით ვალდებულებისა და აუცილებლობის მოღალატაა გადმოცემული, რუსულად ეს შინაარსი გადადის *должен* + საუღლებელი ზმნის ინფინიტივის საშუალებით, ხოლო როდესაც უნდა ნაწილაკი ეჭვისა და ვარაუდის მოღალატური შინაარსის გამომხატველია, რუსულში შესაბამისად გვაქვს ჩართული კონსტრუქცია: *должно быть* + საუღლებელი ზმნის ფინიტური ფორმა. შდრ. წინადადებები: იგი უნდა ხატავდეს (კატეგორიული შინაარსით) — Он должен рисовать, იგივე წინადადება ვარაუდის შინაარსით: Он, должно быть, рисует.

ზე კითხვით არის ვაცემული პასუხი, ერთგვარად ასევე რიტორიკული ხასიათისა.

მაგალითად:

არ გეშინია? — რისი უნდა მეშინოდეს? (გ. ფანჯ.). — რისი უნდა მრცხვენოდეს? — შესამჯერ უბასუხა ანტამ (ო. ჭილა). — რა უნდა მინდოდეს, ბიჭო, შენი ჯანმრთელობა და სიცოცხლე მინდა, მეტი არაფერი. (ნ. ღუმბ.).

უნდა+აწმყოს კავშირებითი რიტორიკულ წინადადებებში მოქმედების მიზეზზე ამასგალებს ყურადღებას. მიზეზზე, რომელიც მოსაუბრისთვის უცნობია. ამიტომაც უნდა ნაწილაკის წინ ზოგჯერ რატომ (რად) კითხვითი სიტყვაც გამოჩნდება ხოლმე, ან იგულისხმება მაინც.

მაგალითად:

რატომ უნდა ვისჯებოდეთ ერთნაირად მწყერისა და გენერლის გულისთვის? (ო. ჭილა). მაგ. დრუნიან ღორს უბატონოდ ხმას ვერ უნდა ვცემდე? (ნ. ღუმბ.). ჩემი ქმარი უნდა მაყვედრიდეს იმის სილაბაზე? (ილია).

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ აწმყოს კავშირებითი, განსხვავებით კავშირებითი კილოს სხვა ნაკვეთებისაგან, ნაწილაკის გარეშეც ხშირად იხმარება, რაც სრულიადაც არ უშლის ხელს, გამოხატოს სასურველი ირეალობის ნიუანსი. ჩანს, აწმყოს კავშირებითის ფორმას ყველაზე უკეთ შეუწარმუნებია ირეალობის სემანტიკა, რადგანაც დამხმარე კონტექსტუალური საშუალებები ნაკლებად სჭირდება სასურველი შინაარსის გადმოსაცემად. ზოგ შემთხვევაში ამას ხელს უწყობს მთავარი წინადადების ზმნის სემანტიკაც. თუ მთავარ წინადადებაში ე. წ. „ცნობიერება=წრის“ ზმნა გვაქვს, დამოკიდებულ წინადადებაში ხშირად აღარაა საჭირო ნაწილაკის გამოყენება. ასეთ შემთხვევებში ძირითადად თითქოს ნაწილაკის სემანტიკა იგულისხმება.

მაგალითად:

ხუ გეგონოს კი, რომ მაღლს ვიშვრებოდე რასმე (ილია) შდრ.: თითქოს მაღლს ვიშვრებოდე. ვერ დავიტრაბახებ, კარვად მესმოდეს, რა არის ეს მიკროსამყარო ან ელემენტარული ნაწილაკები (გ. ფანჯ.). შდრ.: თითქოს კარვად შესმოდეს. არ იფიქროთ, რითმის აპოლოგიას ვცდილობდე („ცისკ“). შდრ.: თითქოს... ვცდილობდე.

ექვსისა და ვარაუდის მოდალური შინაარსის გადმოსაცემად აგრეთვე ხშირად იხმარება აწმყოს კავშირებითი შესაბამისი ნაწილაკების (შეიძლება, იქნებ, ვაითუ, თითქოს...) გარეშე.

მაგალითად:

ეს ღმერთმა გაუმარჯოს იმ ხარირემს, რომელიც საფურცლეს ტყეში დას-
დევდეს ამ წუთში თავის ფურს და სხვა ირემი თუ შვეზიარა, რქებით გამო-
ფატრავს მეტოქეს (კ. გამს.). ეს ღმერთმა გაუმარჯოს იმ მამალ ორაგულს, აღმა
რომ მიჰყვება ამაღამ არავგს, უფსკრულგებში დაეძებდეს თავის ღეღალს,
ვაჟკაცურად მიიარღვევდეს ტალღებს, რათა გულამაყარში წამოეწიოს და
მისწვდეს საწადელს (იშვ). აქ: ბევრი-ბევრი ათი მეექვსეგატორე მუშაობდეს
ათი ათასი შოურის გვერდით (რ. ინან.). თან ვხედავ, როგორ აცეცებს ეს კაცი
თვალებს, ვინმე არ გვისმენდესო („საუნჯე“). მაგრამ დავივირო, ანა კა-
ლანდაძე, მუხრან მაჭავარიანი, მურმან ლებანიძე, შოთა ნიშნიანიძე, ივანე თ. ქილა-
ძე... ის დონეა, რომ რაიმე „მ მ უ ქ რ ე ბ ო დ ე ს“ ქართულ პოეზიას? („ციხე“).

ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით აღსანიშნავია ე. წ. კატეგო-
რიული განორიციხვის შინაარსის გამომხატველი წინადადებები, რო-
მელშიც აწმყოს კავშირებითი, ისევე როგორც ანალოგიურ კონს-
ტრუქციასში კავშირებითი კილოს სხვა ნაკვთები, ნაწილაკის გარეშეა
გამოყენებული.

მაგალითად:

არ არის ამ წუთში სულაერი ქვეყანაზე, ბაჩანა, შენზე უფრო რომ მიყვარ-
დეს! (ნ. დუმბ.). არც ერთი ქართული დაწესებულება არ არის ჩვენში, რომ მე-
თაურობა ყიდიანს არ ეკუთვნოდეს (აკაკი). ვანა არის ღრმა ტანჯვა, რო-
მელსაც ნაყოფათ სიხარული, ნეტარება არ მოყვებოდეს? (ნ. ლორთქ.). მე
ძალიან ცოტა მეგულება საქართველოში კაცი, ვინც ასე ბუნებრივად მეტყვე-
ლებდეს ქართულად (გ. შატბ.). ჩვენში კაცი არ მეგულება, მე არ მიცნობ-
დეს („საუნჯე“).

არის შემთხვევებიც, როდესაც ამგვარ კონსტრუქციასში თითქოს||
ფოთომ ნაწილაკი გამოჩნდება ხოლმე.

მაგალითად:

ჩვენ არ გვინდა ამითი ესთქეთ, ვითომც სწორედ ამ წამს იბადებო-
დეს ვენოსი (ილია). მე არ ვიზიარებ იმ მოსაზრებას, თითქოს ლონდონში
გამარჯვების მხოლოდ მცირეოდენი შანსები გვქონდეს („ახ. კომ.“). ვერ
დავეთანხმები იმ აზრს, რომ თითქოს გაზეთი ერთ დღეს ცოცხლობდეს
 („ლიტ. საქ.“).

უკანასკნელ წინადადებაში თითქოს ნაწილაკთან ერთად რომ კავ-
შირიც გვაქვს. რომ აქ ზედმეტია. თითქოს კავშირის მოვალეობასაც
ასრულებს და გარკვეული მოდალურობაც შეაქვს წინადადებაში. ასე-
თივეა: „ემფატიკური“-ის მანგილიანობა სრულებითაც იმას არ ნიშ-
ნავს, რომ თითქოს აქ ირღვეოდეს სიტყვათმანგილის წე-
სი და სიტყვას ბოლოდან პირველ მარცვალზე მოსდითდეს მანგილი
(სბიქე).

VI. აწმყოს კავშირებითი და წინადადების კონსტრუქცია. როდესაც კავშირებითი კილოს შინაარსი გადმოცემულია მოღალური ნაწილაკისა და თხრობითი კილოს ნაკვეთის საშუალებით, წინადადების კონსტრუქცია ასეთ შემთხვევაში შეიძლება მარტივი იყოს. მართალია, მოღალური ნაწილაკის არსებობა უკვე ერთგვარად მიგვანიშნებს რთული წინადადების სემანტიკაზე, (რამდენადაც ეს ნაწილაკები, როგორც წესი, ზმნური წარმომავლობისანი არიან), მაგრამ სინქრონიულ დონეზე, ფორმოზრივად, რთული წინადადება ვერ გამოიყოფა. მაგრამ მაინც შეინიშნება, რომ ამგვარ წინადადებათა მოღალური ნიუანსი (ძირითადად ეჭვი და ვარაუდი) მთავარი წინადადების სახით ასოცირდება. ფორმოზრივად იგი წარმოდგენილი არ არის, მაგრამ თვითონ წინადადება თითქოს ეჭვმდებარება მოსაუბრის ცნობიერებაში „დარჩენილ“ აზრს, გამომდინარეობს მისგან. მაგალითად, წინადადებაში: „მხატვარი შეიძლება უკვე ხატავს კიდევ მათ სურათს“, — ვარაუდის მოღალობა შეიძლება მოღალური ნაწილაკისა და აწმყოს ინდიკატორი ფორმის (ხატავს) საშუალებით არის რეალიზებული მარტივი წინადადების ფარგლებში. შეიძლება წარმოშობით ზმნაა, მაგრამ ზმნურობა დაკარგული აქვს და, რადგანაც კავშირებითი კილოს შინაარსი უეჭველად ორი მოქმედების ერთმანეთსაღმი დაქვემდებარებით გამოიხატება, მოღალური შინაარსის საბოლოო გაფორმებისათვის „გამოითხოვება“ უკვე ახალი ზმნა, თუმცა ხშირად მხოლოდ ასოციაციურად. ჩვენს წინადადებაში ასეთი ზმნა შეიძლება იყოს: ვეჭვობ, ვფიქრობ, ვვარაუდობ და მისთ.

მაგრამ, როდესაც ანალოგიურ მარტივი წინადადების კონსტრუქციაში თხრობითის ნაცვლად კავშირებითი კილოს ნაკვეთია გამოყენებული, აღნიშნული ასოციირება, სემანტიკური მიმართება, დაქვემდებარება კიდევ უფრო ხელშესახებია.

მაგალითად:

ქართული პოეზიის ერთი ყველაზე დიდი ოსტატი ზუღას უინტიმურეს ვიზრაციათა წედომისა თავისი ყოველი ლექსით გინდაც უღრმეს საიდუმლოს გიმხედეთ (რ. თვარ.).

ელისტირებულია მთელი ფრაზა: ისეთი შთაბეჭდილება გრჩებათ... ამ ე. წ. ელისტირებულმა ფრაზამ შეიძლება ირიბი ნათქვამისათვის დამახასიათებელ კონსტრუქციაში, ავტორისეულ რემარკაში იჩინოს თავი.

მაგალითად:

შესაძლოა შორენა ჭოჭყავდეთო, ეს გაიფიქრა და წამოეწია (ე. გამს.).

საერთოდ, კავშირებითი კილოს ნაკვეთთა გამოყენებას გარკვეულ-წილად უჩიანს კავშირი პირდაპირსა და ირიბ თქმასთან, პირდაპირის ირიბად მოქცევასთან და სხვათა სიტყვის ნაწილაკებთან, მაგრამ ეს სპეციალური ვანხილვის საგანია და აქ არ შევხებით.

საგულსხმოთა კიდევ ერთი გარემოება: **შეიძლება** ფორმამ დღე-ისათვის თითქმის დაკარგა ზმნურობა და ნაწილაკის ფუნქციით არის დამკვიდრებული. ზმნური ფუნქციით იგი ძალიან იშვიათად გამოიყენება, მაგრამ აწმყოს კავშირებითთან ხმარებისას (განსხვავებით კავშირებითი კილოს სხვა ნაკვეთებისაგან), იგი თითქოს უფრო „ზმნურდება“ და ამგვარად კონსტრუქციის ჩაკეტვის უნარს აკლენს. შდრ. მაგ., ინდიკატიური კონსტრუქცია: — მხატვარი **შეიძლება** უკვე **ხატავს** კიდევ მათ სურათს — აწმყოს კავშირებითი კონსტრუქციის: მხატვარი **შეიძლება** უკვე **ხატავდეს** კიდევ მათ სურათს. ან: **შეიძლება** ყველა ნაწერი თვითონ განსვენებულ კვიხაშვილს **ეკუთვნოდეს** (ნ. ლორთქ.).

უკანასკნელ წინადადებებში **შეიძლება** მთავარი წინადადების ეკვივალენტურ ფორმად უფრო გაიზრება, ვიდრე მოდალურ ნაწილაკად. (აღვილად აღდგება **შეიძლება**-ს შემდეგ რომ კავშირი). კიდევ უფრო მეტი აქვს ზმნურობა **შესაძლოა** ფორმას.

საერთოდ აღსანიშნავია, რომ, თუ ამგვარი მოდალური ნაწილაკი უშუალოდ არ უსწრებს ზმნას და გათიშულია რამდენიმე სიტყვით, ხშირად ხდება მისი (მოდალური ნაწილაკის) თითქოსდა „გაზმნურება“ და ამგვარი ზმნური გადაზრების გამო ავტორები მათ მძინით გამოყოფენ წინადადების სხვა წევრებისაგან, რაც მას დამხმარე სიტყვიდან დამოუკიდებელი მნიშვნელობის მქონე სიტყვად, პირიან ზმნად აქცევს და უკვე ისე მიემართება გამოყოფილ წინადადებას, როგორც მთავარი — დამოკიდებულს:

მაგალითად:

შესაძლოა, ქიბერი და თაღავა მცხეთაში ჰყავდეთ, დიღგში საღმე (კ. გამს.). **შესაძლოა** კეისართან ომს მოელოდეს მეფე, ან ტფილისელ ამირას თავდასხმას (იჭვე). არა მგონია, ღილა აღქაჲს ჰგავდეს („საუნჯე“). **შესაძლოა**, ეს ახალი ნაწარმოები ვერ უსწორდებოდეს თავისი მხატვრული ღირსებით უკვდავთა ნახევას, მათსავით ძლიერი სულის გამოძევადება არც იყოს (გ. შატბ.). **შესაძლოა**, პოეტს ცხოვრებაში ჰქონდეს ამგვარი ნიჟი, გამოიჩინოდეს კიდევ სხვათაგან ამ მხრივ, როგორც პოეტი, როგორც შემოქმედი, სრულიად სხვა თვისებებით იყო ძლიერი (გ. ასათ.).

ამგვარად გამოყოფილ მოდალურ სიტყვებს ზოგჯერ ჩართულა-

დაც განიხილავენ ხოლმე²⁷. მათ ჩართულის სემანტიკასთან მართლაც აქვთ საერთო, რადგანაც ჩართულიც ერთგვარად მოდალური შინაარსისაა, — გამოხატავს მოსახერხებელ და მოსაკიდებულეებას ნათქვამთან. მაგრამ, როცა ამგვარი გამოთქმა სინტაქსურადაც და სემანტიკურადაც მთავარი წინადადების როლს ასრულებს, ფიქრობთ, ჩართულად არ უნდა ჩაითვალოს. შდრ., მაგალითად:

ქართული პროზა რომ ე. წ. აღმავლობის გზას იდგას, ამაზე არ შეიძლება არც ერთი არსებობდეს („ციცხა“). ყველა ერთხმად ყაყანებდა, განა შეიძლება ასეთი ნაქანას ასეთი ვინმე ატარებდესო („ხაუნჯე“). მიგყვი სულმოსწრაფებულ ულაცს და ასე მგონია, ათასი ცეცხლოვანი თვალი მოგვსდევდეს უკან ქშენითა და ბუბუნით (ჯ. გამხ.). არა მგონია, ბატონო ბაჩანა, თქვენი ცხოვრების გზა განმეორებით ანაღვს საჭიროებდეს (ნ. დუმბ.). ზმა მხეცისათვისაც მიუცია ბუნებას, მაგრამ არა მსეცი არა მგონია ლაპარაკობდეს (ილია). რას გაუშვებენ, ხვალ-ზევ მგონიშ, ძვალის ნატეხიც კი არსად მოიპოვებოდე (ვაჟა).

თუ მოდალური ნაწილაკი უშუალოდ უსწრებს ან ძალზე ახლოსაა ზმნასთან, მაშინ სხვაგვარად გააზრების საშუაროება ნაკლებია, თუმცა გამორიცხული არაა. ასე, მაგალითად:

ესეც უბედურია, — ფიქრობდა ანეტა, — რადგან ამან არ იცის, ასევე რომ შეიძლება, გიყვარდეს ვიღაცა, არ იცნობდე და გიყვარდეს, არ იცნობდე და ენდობოდე, არ იცნობდე და გჯეროდეს მისი (ო. ჭილ.).

უნდა აღინიშნოს შემდეგიც: ზემოთ მოყვანილ წინადადებებში საგანგებოდაა დაცული პუბლიკაციის პუნქტუაცია, როგორც თანამედროვე ქართულში არსებული სინტაქსურ-სტილისტიკურ წინააღმდეგობათა გამოხატულება. რამდენადაც:

---

²⁷ ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1966, გვ. 304—308.

²⁸ მგონი ფორმა უკვე აშკარად ნაწილაკია და მისი არსებობა მიუთითებს მგონია ფორმის ნაწილაკად ქცევის ტენდენციასზე. ასეთი შეკვეცილი ფორმა სწორედ ნაწილაკათვის არის დამახასიათებელი. ამგვარი გზა ვანვლო ცალკე მდგომ ნაწილაკთა დიდმა უმრავლესობამ: გინდ, თუნდ, ვინძლო, იქნებ, ეგებ, თითქოს, თითქმის და მისთ., რომელთა ნაწილაკად ქცევა მთელი გამოთქმის ანდა დამოუკიდებელი ზმნური ერთეულის გაცვეთის შედეგია. რაც შეეხება ჩართულებს, ისინი აგრეთვე კომპაქტური ლაქონიური გამოთქმებია, მაგრამ არასოდეს არაა გაცვეთილი, შეკვეცილი ფორმები. ალბათ ეს ფაქტიც უნდა იქნეს გათვალისწინებული ზოგიერთი სადავო ჩართულისა და ნაწილაკის განსაზღვრისას. ხშირად უფრო რთულია ამგვარ გამოთქმებში ნაწილაკისა და მთავარი წინადადების გამიჯნა-ვანსაზღვრა.

თუ შეიძლება, შესაძლოა, მგონია ფორმებს ჩართულად გავიაზრებთ, მაშინ ისინი მძიმეებით უნდა გამოიყოს, თუ ნაწილაკად, — მძიმის გარეშე უნდა იყოს, ხოლო თუ მას მთავარი წინადადების ძალით აღვჭურავთ, მაშინ მძიმე დამოკიდებული წინადადების მიჯნაზე იქნება. ჩვენს ხელთ არსებულ მასალაში კი ერთი და იგივე ფორმა სხვადასხვანაირად არის ინტერპრეტირებული.

საერთოდ, მოდალურ ნაწილაკად ქეცვის ტენდენციის ამჟღავნებენ ნებელობისა და გუნება-განწყობის გამომხატველი სხვა ზმნებიც, განსაკუთრებით, თუ ერთშემადგენლიანი წინადადებით არიან წარმოდგენილი.

მაგალითად:

გეკვობ, რომ მიცნობდეს (ნ. ღუმბ.). მე თუ მკითხავთ, სასიყვარულო ამბების უმრავლესობა, ჯობია, საერთოდ არ იწყებოდეს („საუნჯე“). ვიცი, რომ სასაცილოა, არ გავიწყდებოდეს საქმე, რომელიც არ ჩაგიდენია („საუნჯე“). ყოველი „მგზავრი“ ვალდებულია იბრძოდეს თავისი ზომიდან უსაფრთხოებისათვის, რომელიც საშინელი სისწრაფით მიფრინავს უსიცოცხლო ზონაში (გ. ფანჯ.).

მაგრამ, თუ ზმნური ფორმისაგან წარმოშობილი მოდალური ნაწილაკი ხშირი ხმარების ან, ალბათ, ძირითადად უფრო აღრინდელი წარმოშობის გამო გაცვეთილია, გაქვევებული, ის ზმნურ ფორმად ვეღარასოდეს წარმოდგება და, მიუხედავად იმისა, ზმნისაგან რა მანძილით იქნება დაშორებული, ყოველთვის ნაწილაკად დარჩება, მოდალობის დამაკონკრეტებელი ფუნქციით.

ამგვარი ნაწილაკებიდან აწმყოს კავშირებითთან იხმარება იქნება(ა), ეგებ, ვინალო, დაე...

მაგალითად:

იქნება ისე არა სწვიმდეს, როგორც ჰქუხს-მეთქი (ილია). იქნებ მათი ფსიქიკის ხვეულებში ქვედინებების სახით წინაპართა გარდასული ცხოვრების ექოც კი ხშირანობდეს (შ. ნიშნ.). ეგებ ამ წარმართს უღიოღესო, გაიფიქრა შეუქისედეკა... (ვ. გამს.). ეგებ ჩვენი გაზაფხულიც მოღიოღეს (აკაკი). ნუ დაუშლი, თუ ღმერთი გწამს, დაე უხვგარდეთ ერთმანეთი (ილია).

აწმყოს კავშირებითის ფუნქციებზე დაკვირვება მის ერთ საერთო ფუნქციას წარმოაჩენს: დროული განუსაზღვრელობა, თავისუფლება რაიმე დროული დაკონკრეტებისაგან. ამ ნიშნიდან გამომდინარეობს მისი ძირითადი ფუნქციების სპეციფიკაც.